

Hoe kan de kerk van nu roeping en ambt betekenisvol met elkaar verbinden? Drie zaken die om aandacht vragen

Ilonka Terlouw | Protestantse Theologische Universiteit

Symposium Het kerkelijk ambt, Centrum voor Religie en Recht, 29 september 2023

Locatie: TU Utrecht

Introductie: Een domineeskerk?

In de CVandaag podcast van 26 juni j.l (#278) werd Tabitha van Krimpen en ds. Bas van der Graaf de volgende stelling voorgelegd: *‘De dominee neemt in protestantse kerken een veels te centrale plek in’*. In mijn beleving reageerden beiden veels te instemmend. Het irriteerde me zelfs enigszins. Dat is wel een heel makkelijke voorstelling van zaken. Zó is het allang niet meer.¹ Het is een cliché, uit vervlogen tijden misschien. Kregen het ambt van dominee en hun roeping maar eens voluit de ruimte!

Relativering van het ambt, verlegenheid met de inhoud ervan, functionalisering van het kerkelijke werken en besturen, en de continue zorg om de boel draaiende en de preekroosters gevuld te houden – jullie zullen er bekend mee zijn – dat zijn trends die volgens mij bepalender zijn

---

¹ De PKN telt (begin 2021) ruimt 2000 predikanten, waarvan 1506 gemeentepredikanten en 522 predikanten met bijzondere opdracht of in algemene dienst (gemiddeld contract van 0,83 fte met in totaal 1246 fte). Zij dienen samen in totaal 1657 wijkgemeenten, maar doen dat allerm minst alleen. Professioneel werken ze naast enkele honderden kerkelijk werkers, die in naar schatting 689 aanstellingen werkzaam zijn (ca. 248 fte). In 30% van de wijkgemeenten zijn één of meer kerkelijk werkers werkzaam. Zie ‘Geroepen om te dienen’, Appendix B, [https://protestantsekerk.nl/download26057/Onderzoeksrapport%20Geroepen%20om%20te%20dienen%20-%20GS%2022-08%20\(1\).pdf](https://protestantsekerk.nl/download26057/Onderzoeksrapport%20Geroepen%20om%20te%20dienen%20-%20GS%2022-08%20(1).pdf) (bezocht op 11/09/2023). Ook de 244 professionals die bij het dienstencentrum werken moeten niet vergeten worden. Zij zijn samen goed voor 195,1 fte. Zie ‘PKN Jaarverslag 2021’, <https://www.protestantsekerk.nl/download26195/PKN%20Jaarverslag%202021.pdf> (bezocht op 11/09/2023).

voor de plek van 'de dominee' en breder van de ambten in de kerk. Hoeveel aandacht en ruimte is er in kerkelijke gemeenschappen voor dat waar het in de ambten én in het gemeentezijn om gaat: de roeping door Christus?

Overigens ben ik op dat gebied niet geheel negatief. De nood van de tijd bepaalt velen bij het hart van het geloof: bij Christus, zijn zending, en de roeping en zending dóór Hem. Tegelijk *match* de rol die predikanten toebeeld krijgen lang niet altijd met hun roeping. Genoeg predikanten worstelen ermee hoe zij hun roeping moeten verstaan en vertalen naar concrete arbeid. Hoe dienen zij zich daarbij te verhouden tot alle overige werkzaamheden die op hun bord belanden? Bij de andere ambten komt het idee van roeping vaak niet eens ter sprake.²

Opzet lezing

Als we het over de ambten in de kerk hebben, moeten we het mijn inziens, zoveel mag wel duidelijk zijn, over roeping hebben: over de roeping van bepaalde mensen door Christus, en dan vervolgens ook over de roeping van de gemeente. Ik doe dat vanochtend aan de hand van het ambtsrapport *Geroepen door Christus*, waarvan ik medeauteur ben. Afgelopen voorjaar verscheen het in boekvorm.³ Vervolgens benoem ik drie thema's die in dit verband aandacht behoeven.

---

² Maar al te vaak overheerst een soort van 'doe maar gewoon'-gevoel. Zie ook: Maarten Wisse, Ilonka Terlouw, Andreas Wöhle, Herbert Wevers, *Geroepen door Christus. Een theologie van de ambten* (Utrecht: Uitgeverij KokBoekencentrum 2023), pp. 30-34, 37.

³ De Werkgroep Vervolg Ambtstheologie werd gevormd door: Maarten Wisse namens de PThU, Ilonka Terlouw als synodelid, Andreas Wöhle namens de ELS, Herbert Wevers als voorzitter van de GRA. Het rapport werd aanvaard als

Over het amtsrapport: de vraag naar iemands roeping

De Protestantse Kerk in Nederland zoekt naar wegen voor de kerk van morgen. De zorg om haar ambtsdragers vormt daarin een belangrijk aandachtspunt. De invulling van de ambten, de positie van kerkelijk werkers en pioniers, de warrige praktijk van preekconsenten en de groeiende diversiteit in vormen van kerkzijn zijn een viertal beleidszaken die de synode al langere tijd intensief bezighouden. Denk daarbij aan een tijdsspanne van zeker zo'n 15 jaar⁴. Twee jaar geleden⁵ sprak de synode uit dat ze behoefte had aan een grondiger uitwerking van de theologische component van deze vraagstukken. In de Werkgroep Vervolg Ambtstheologie hebben we – Maarten Wisse, Andreas Wöhle, Herbert Wevers en ik – deze opdracht ter hand genomen en gevraagd naar de waarde van de ambten in onze kerk en in onze tijd.

Kern van het rapport is dat het in de kerkelijke discussie over ambt en werkers in de kerk *telkens weer zou moeten gaan over de vraag naar iemands roeping* (o.a. p.107ff). Dáár treffen we namelijk Góds werk aan: in de persoonlijke roeping van mensen door Christus en vervolgens in hun ordinatie in het ambt of in de bijzondere verantwoordelijkheid die zij als

---

een 'verantwoorde en toekomstgerichte protestantse ambtstheologie' op de generale synode van 2 juli 2022 en kwam in boekvorm uit in het voorjaar van 2023: *Geroepen door Christus. Een theologie van de ambten* (Utrecht: Uitgeverij KokBoekencentrum 2023). Paginanummers in de uitgeschreven lezing verwijzen naar dit rapport.

⁴ In de ambtsdiscussie wordt nog veelvuldig verwezen naar het werk van de 'commissie Veerman', dat tussen 2005-2009 aan meerdere rapporten betreffende het kerkelijk ambt werkte en die thema's als loopbaanontwikkeling en functiedifferentiatie aan de orde stelden: 'Pastor in beweging' (2006), 'Werk in de wijngaard' (2007), 'De wissel voorbij' (2008) en 'Hand aan de ploeg' (2009). Het gesprek over bijvoorbeeld de positie van de kerkelijk werker was in deze rapporten al aan de orde van de dag. Naar aanleiding van deze rapporten sprak de synode uit dat er behoefte was aan doordenking van de ambtstheologie (zie o.a. ook: 'Met vreugde en vrucht', 2011). Voor een bondig overzicht van de ambtsdiscussie in de Protestantse Kerk in Nederland sinds haar ontstaan in 2004 zie:

<https://protestantsekerk.nl/verdieping/protestantse-kerk-en-de-visie-op-het-ambt/> (bezoekt op 11/09/2023).

⁵ Juni 2021.

ouderling of diaken te dragen krijgen. Nog altijd baant zich zo, via het dienstwerk van ambtsdragers, de ‘eeuwige liefde van God [...] van week tot week een weg naar mensenharten’ (p. 22). Christus roept mensen in zijn dienst – inderdaad: soms tegen de structuren van de kerk in, maar zeker ook met behulp van die structuren.

Wat we in die ambtspraktijk waarnemen, hebben we in gesprek gebracht met de Schrift en gewogen in het licht van onze context en traditie. Dat leidde ertoe de roeping tot dienaar van Christus in het geordineerde ambt te beschouwen als eigen spoor van God in de wereld, naast het spoor dat God in Christus met de gemeente als geheel gaat. Ingebed in dat laatste spoor hebben de ambten van ouderling en diaken in de gereformeerde traditie een volwaardige, eigen plek gekregen. De meerwaarde van deze contextueel bepaalde drieslag, aanvaardden we als bijzonder geschenk uit Gods hand aan onze kerk (o.a. p. 89 vv).

Belangrijk voor de kerkelijke praktijk en beleid is dat we het ambt relationeel verstaan – vanuit de roeping en zending door Christus – en niet enkel functioneel of institutioneel. Het ambt is niet primair een handige kerkelijke organisatievorm voor bestuur en machtsverdeling. We kennen het op deze manier zelfs een dynamische dimensie toe. Het is niet *de kerk* die met het geordineerde ambt naar eigen inzicht de figuur van de dominee ‘creëert’ of in stand houdt (p. 106). De kerk is ‘slechts’ geroepen om *hén* te ordineren (dan wel bevestigen) *die door Christus geroepen zijn* (p. 106). De kerk en het kerkelijk ambt volgen het werk van God in de

roeping door Christus. Dat opende de weg om een voorstel te doen voor de invoering van een vierde ambt, dienstbaar aan de weg van God met kerkelijk werkers.⁶ Daarmee is de mogelijke ambtelijke vernieuwing overigens allerminst is uitgeput.⁷

De verbinding van roeping en ambt

Het ambtsrapport is in juli 2022 volmondig door de generale synode aanvaard.⁸ Dat maakt nog geen einde aan de ambtsdiscussie of ambtsproblematiek. De roeping door Christus is een werkelijkheid die niet zomaar voor het oprapen ligt. Waar deze roeping vervolgens ook nog eens verbonden is met een instutionele grootheid als het ambt, wordt het kerkelijk en theologisch nog spannender. Wat is daarin voor de kerk van nu van belang?

De roeping levend houden

Als eerste is het belangrijk voor ogen te houden dat de roeping door Christus een geloofscategorie is. En geloven, christelijk geloven, is in de Nederlandse, postchristelijke samenleving problematisch te noemen: het christelijk geloof is méér dan 'de vanzelfsprekend voorbij' (o.a. p. 35 vv). De door velen ervaren verlegenheid met het geloof betekent ook een

---

⁶ We zien de kerkelijk werker als 'Gods geschenk aan onze kerk in onze tijd' (p. 115, zie ook: pp. 103-105) en overwegen of een vierde ambt een passende kerkelijke inbedding zou kunnen vormen waardoor kerkelijk werkers 'hun werk kunnen doen in overeenstemming met hun roeping' (pp. 115-116).

⁷ Het denken vanuit het geordineerde ambt als eigen spoor van God naast het spoor dat God met de gemeente gaat, relateert het kerkelijk-territoriale denken vanuit wijkgemeentes met wijkpredikanten; het schept ruimte voor toenemende differentiatie binnen het geordineerde ambt en waardeert daarbij alle typen predikanten als volwaardig dienaar van Christus. ('Echt' predikant zijn, betekent niet *gemeentepredikant* zijn). Het opent ook de weg voor een andere samenstelling van de synode. En het wijst krachtig op de rol die zowel de dienaren van Christus als de gemeente *in de wereld* hebben.

⁸ Als een 'verantwoorde en toekomst gericht protestantse ambstheologie', Generale synode van de PKN op 2 juli 2022.

verlegenheid met roeping.⁹ Of laat me het anders zeggen: waar kerkbanken leeglopen, hoef je niet te verwachten dat kerkenraadsbanken vol blijven. Wie geroepen wordt tot een ambt, kampt met dezelfde problemen als waar gelovigen in een seculiere maatschappij mee worstelen: met verlegenheid, twijfel, vervreemding, en met verlangen naar bevestiging, herkenning, gehoor en de kracht van heilige Geest om het vol te houden. Ik denk dat veel van wat op dit gebied gezegd en schreven is over wat nodig is om te blijven geloven, ook van belang is voor ambtsdragers en het levend houden van hun roeping.

Het institutionele niet afschrijven

Ten tweede. De nadruk op de roeping door Christus betekent niet dat het ambt niet meer van waarde zou zijn. Als het de kerk lukt – en ik snap, dat is geen kleine uitdaging – om het ambt te vullen met dat waar zij voor staat (met geroepen mensen die Christus op authentieke wijze dienen), dan biedt juist het ambt een krachtige kans om Christus centraal te stellen. Het ambt overstijgt immers de persoon die het ambt bekleed en verwijst daarin telkens naar Christus. Het ambt is een manier om continue te laten zien en communiceren – in de kerk en niet te vergeten daarbuiten – dat het in het kerkelijk leiderschap, besturen en werken niet om de individuele persoon gaat, maar om Christus (pp. 43-44). Dat is in deze postchristelijke maatschappij van onschatbare waarde. Daarbij beschermt het ambt zo tegen een te sterke nadruk op de persoon van de dienaar, ten

---

⁹ 'Kan in onze kerkelijke en maatschappelijke context nog wel betekenisvol over roeping gesproken worden? Of moet er juist in deze context over roeping gesproken worden?', *Geroepen door Christus*, p. 11.

coste van de Persoon die gediend wordt. Evenzo wijst het ambt boven onze tekorten en falen – ook de tekorten en het falen van ambtsdragers – uit naar Christus. Christus werkt wel door de persoon van de ambtsdrager heen, maar zijn heerschappij valt er niet mee samen.

Geen exclusieve verinnerlijking van roeping

Als derde staat de kerk voor de uitdaging om roeping en ambt opnieuw betekenisvol met elkaar te verbinden. Ik geloof dat die verbinding zélf, van een zaak met een sterker geestelijk en de ander met een sterker institutioneel karakter, juist in onze kerk en tijd van waarde is.

We hebben in het protestantisme in Nederland al decennia lang, wortelend in veel bredere culturele ontwikkelingen, te maken met een beweging van sterke individualisering, verinnerlijking en subjectivering van het geloof. Als gevolg wordt de roeping door Christus eenvoudig gezien als een subjectieve geloofscategorie, als een geestelijke zaak van het individu, soms zelfs als een zaak van enkel het gevoel. Geroepen worden door Christus is echter een omvattende werkelijkheid waarin de hele mens, zijn karakter, talent, opleiding, context en levensweg meedoen. Je kunt hierbij denken aan het eenvoudige voorbeeld van mensen die tot roepingsbesef kwamen nadat omstanders in hen die roeping zagen en erop wezen. Maar het past ook binnen dezelfde theologische gedachtegang dat de kerkelijke ordinatie van een dienaar van Christus niet slechts bijzaak is, een contextueel omhulsel van dat waar het 'echt' om gaat, maar een integraal onderdeel van de roeping door

Christus. Het is een gebeuren waarin de Geest dan ook daadwerkelijk, in de institutionele structuren en de materialiteit van rituele handelingen en woorden werkzaam is (p. 26 vv). Ik geloof dat het cruciaal is in deze tijd om geloven en dús geroepen worden intrinsiek te verbinden met heel het leven, omdat Christus heil en heerschappij verbonden is met heel het leven.

Tegelijk is precies dit waar veel 21^e-eeuwse gelovigen struikelen. Veel christenen, ambtsdragers en synodeleden inclusief, vinden het lastig om dit soort zogenaamd 'externe' en 'aardse' dan wel 'menselijke' zaken een volwaardige plek te geven in het nadenken over roeping.¹⁰ – En het is ook lastig; roeping onderscheiden *is* lastig! Maar om iemands eigen, authentieke gevoel van roeping alles te laten bepalen, is niet de oplossing. Je kunt wel aanvoelen, hoe deze thematiek maakt dat kerkelijke gesprekken over bijvoorbeeld opleidingseisen, competenties of de toetsing van geschiktheid, de *vocatia externa* als onderdeel van iemands persoonlijke roeping, soms uiterst moeizaam verlopen.

Tot slot: betreffende het ambtstraject in de PKN

Het ambtsrapport is geschreven in de overtuiging dat goede theologie de ontvankelijkheid bevordert om de weg te onderscheiden die de Geest gaat met en in de kerk. Dat is een hoopvolle gedachte temidden van een

---

¹⁰ 'Voor veel gelovigen in de 21e eeuw is het daarbij al moeilijker om te begrijpen dat de kerk überhaupt een rol speelt in het verstaan van de roepstem van Christus. Toch waakt het protestantse ambtelijk denken ervoor om de roeping door Christus met het persoonlijk roepingsbesef samen te laten vallen', *Geroepen door Christus*, 27. Zie ook p. 108: 'Niet iedereen die zegt geroepen te zijn, is dat ook zomaar'.

heel weerbarstige praktijk, en daarmee doel ik in dit geval ook op het ambtstraject van de Protestantse Kerk.

De huidige status daarvan is dat de generale synode afgelopen april – met een nipte meerderheid en veel mitsen en maaren – heeft ingestemd met de komst van de pastor als geordineerd ambtsdrager naast die van de predikant.¹¹ Het profiel van de pastor is in veel opzichten nog onduidelijk. Wel is duidelijk dat de positie bedoeld is voor HBO-plus opgeleide theologen.

Ten aanzien van de waardering van dit besluit en het onderliggende rapport verkeer ik nog in dubio. Het betekenisvol met elkaar verbinden van geloven, theologie en beleid valt de synode niet makkelijk. Ik vraag me daarnaast af hoe dit besluit zich gaat verhouden tot de concrete problematiek waar het proces aanvankelijk mee begon. Gaat dit besluit de verlangde vernieuwing brengen en de vitaliteit van de kerk versterken? Tot op heden kan ik nog niet goed inschatten of de komst van de pastor onderdeel vormt van een beweging van ambtelijke vernieuwing en herwaarding vanuit de inhoud, van dynamisering van de ambten, met ruimte voor toenemende differentiëring binnen het geordineerde ambt. Of dat, en daar lijkt het helaas ook regelmatig op, de komst van de pastor toch vooral een pragmatische oplossing poogt te bieden voor het

---

¹¹ 'Werkers aan het mozaïek van kerkplekken. Beroepsprofielen in beeld gebracht', 2023.

groeierende aantal vacatures¹² en het ambt daartoe gerelativeerd wordt, nog sterker functionaliseert binnen een nog uitgebreider gereguleerde ambtsstructuur.

---

¹² Een poging die, gezien de cijfers en prognoses, hoogstwaarschijnlijk zal falen (zie: 'Geroepen om te dienen', p. 7). De vraag is dus wat de komst van de pastor de kerk *desondanks* te bieden heeft.